

Magyar zenei mérték és versidom

Szénfy Gusztáv és Arany János verselmélete

Szénfy Gusztáv ugyanannak a kornak volt elismert zenésze és zenetudósa, melynek Arany János híres költője és kritikusa. Szénfy a magyar nemzeti zenészet alapjait kereste, Arany pedig a magyar nemzeti versidom rejtelme után kutatott. Mindkettő ugyanabban látták gyökerezni a magyar zenét és költészetet: a népdalokban. Bár más tudományterület képviselői voltak, a szűkös határmezsgye következtében át-áttévedtek a másik területére is. Arany *A magyar nemzeti vers-idomról* című tanulmányában sokszor népdalokból veszi példáit, a mértéket kottával szemlélteti, és kiindulópontja az, hogy a költészetünk megértéséhez a népdalokhoz kell fordulnunk. A zene költészetelméleti értelmezése Aranyánál azonban igen összetett, és a kifejtetlensége miatt csak homályos képet tár a mai olvasó elé. Szénfy Gusztáv a magyar zene sajátosságát kívánta megfejteni, ennek a munkának a megalapozásához kezdett népdalgyűjtésbe. S mivel a zene és költészet szoros összefüggését hirdette, költészetelméleti írásai figyelemre méltóak. Arany 1856-os versidom-tanulmányának olvasása után egyenesen mesztérét látta a költőben. Azt igyekezett zenei nyelven kifejtetni, amit Arany a költészetben hallott, a költészet felől látott. Dolgozatomban ezt a viszonyt igyekszem feltárni, amihez mindenekelőtt Szénfy Gusztáv verselméletével foglalkozom, különösen verstani írásait számba véve. Arra a kérdésre keresem a választ, miként visznek minket közelebb Szénfy munkái Arany János verselméletének megértéséhez, illetve milyen közös vagy éppen eltérő mozzanatok emelhetők ki a költő és a zenetudós verstani gondolkodásában.

Szénfy (Kollmann) Gusztáv (1819–1875) nevével ma már szinte egyáltalán nem találkozhatunk, a kifejezetten róla szóló egy-egy kisebb íráson kívül esetleg népdalgyűjtéséről tesz említést a zenetudomány.¹ Szénfy Eperjesen jogi tanulmányokat végzett, majd Nyíregyházán városi hivatalnokként dolgozott, emellett amatőr zenész

¹ Itt említhető Sonkoly István írása (SONKOLY István, *Szénfy Gusztáv, egy nyíregyházi dalköltő a XIX. században*, Magyar Zene 1967/1., 33–42.), melyben Szénfy dalköltő munkássága emelkedik ki, vagy Papp Monika tanulmánya (PAPP Monika, *Nyíregyháza műzenei emlékei a 19. századból*, Magyar Zene 2002/3., 291–299). Ezen túl fennmaradt verstani írásait Kecskés András ismerteti: KECSEKÉS András, *A magyar verselméleti gondolkodás története a kezdetektől 1898-ig*, Akadémiai, Budapest, 1991, 300–312.

volt. Már gyermekkorában zenei tehetségnek bizonyult, orgonista édesapjától kiváló zenei nevelést kapott. Bár apja nyomására jogi pályára kényszerült, a zene mindvégig jelen volt életében. Tanulmányait zongoratanításból fedezte, iskolai éveit rendszeresen zenélt, komponált, zenekart vezetett. A jogi végzettség megszerzése után előbb Dunántúlon, majd Pesten tartózkodott, teljes odaadással a zene felé fordult. Zeneszerzői és -oktatói sikerei ellenére felismerte zenei képzettségének korlátait. „A népies műdalok alkotása során erősödött meg benne az a nézet, hogy magyar zene létezik, viszont annak alapjait, sajátosságait, szabályait s egész rendszerét kortársaihoz hasonlóan maga sem ismeri.”² Így kezdett bele egy évtizedekig tartó munkába, a magyar zene titkát akarta megglelni. Kutatómunkája mellett Nyíregyházán ügyészként dolgozott, majd közéleti szerepet vállalt. A magyar zene rejtelseinek elméleti megalapozása után a gyakorlat felé fordult. Miután a népdalt tekintette a zene alapjának, így a magyar népdalok kutatását tűzte ki következő céljával. Az ötvenes években népdalgyűjtésbe kezdett, hogy megírhasssa nagy összefoglaló művét *A magyar zene rendszere* címmel, melyben a magyar nemzeti zene sajátosságairól összegyűjtött elméleti és gyakorlati tapasztalatait összegzi. Két évig tartott tudományos utazása, ezalatt bejárta Magyar- és Erdélyországot, illetve Moldvát, és kutatta az ott fellelhető népdal- emlékeket. „2000 különböző nemzetiségű népdalt gyűjtött össze, s azok egybehasonlításából vonta le azt a rendszert, a mely szerinte alapját képezi a magyar népdaloknak.”³ A mű azonban nem jelent meg, hiába támogatta gróf Dessewffy Emil, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, a szakbizottság – és később más kiadók is – pénzhányra hivatkozva elutasították. (Bár a szakbizottság egyik tagjának, Mátray Gábornak még abban az évben kiadták egy munkáját, mely Tinódi dalait és azok magyarázatát tartalmazta.) Szénfy a zenészek elutasítása után a költökhöz fordult, Erdélyi Jánossal, Tompa Mihállyal és Arany Jánossal akart találkozni,⁴ hogy megmutassa zenei alapú verstanát és véleményt kérjen. A találkozó azonban elmaradt, Arany így ír erről Tompának: „van már magyar rhythmus, vannak népdal schemák; az ember maga kifütyöli, hova kell hosszú, hova rövid szótag: s hajt rá csak egy is a cseperedő nemzedék közül? Hisz ezt következetesen kivinni, a zene kívánalmait pontosan megtartani, még nehezebb volna, mint a jambus, vagy trochaeus, melytől a nagy reményű ifjak háta nem azért borsószik, mert idegen, mert a mi zenénkkel össze nem vág, hanem: mert – mérték! [...] mind úgy ír, mintha süket volna.”⁵ Szénfy elkeseredettségében meg akarta semmisíteni művét. Ezt akkor nem tette meg, mert barátja, Ábrányi Kornél tovább bízta és elkérte tőle a kéziratot tanulmányozás végett. Szénfy azonban hamarosan visszakérte, nem sokkal később pedig meghalt. Élete utolsó éveit Miskolcon töltötte, mint zenetanító zongorán és zeneelméletben, emellett saját szerzeményeiből tartotta

² TÓTH Sándor, *Szénfy Gusztáv, egy elfeledett nyíregyházi zenetudós. Halálának 125. évfordulóján*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2001/1., 13. Tóth Sándor tanulmányában részletesen ír Szénfy életéről és kortársaira gyakorolt hatásáról.

³ Id. ÁBRÁNYI Kornél, *A magyar zene a 19. században*, Pannonia Nyomda, Budapest, 1900, 285.

⁴ Szénfy Gusztáv Arany Jánosnak, [Elveszett], [Nyíregyháza, 1858. július 7.], [Hazaifui kérelem Erdélyi Jánoshoz, Tompa Mihálhoz, Arany Jánoshoz.]: ARANY János *Levelezése 1857–1861*, s. a. r. KOROMPAY H. János, Universitas, Budapest, 2004, 213–214. (*Arany János Összes Művei*, 17., *Levelezés*, 3.)

⁵ Arany János Tompa Mihálynak, Kőrös, 1858. augusztus 25. Uo., 222. I. m., 306.

fenn magát és nagy családját. (Tudomásom szerint azóta sem került elő a kézirat, de azt sem tudjuk pontosan, hogy végül megsemmisítette-e a szerző.)⁶

A korai zeneesztétikai írásait⁷ követő hosszú hallgatás után 1859-ig a Magyar Sajtóban jelentek meg cikkei, melyekben hevesen vitatkozik kortárs zeneszerzőkkel, zenetudósokkal. Ide sorolható Greguss Ágost verselméletének bírálata, mely nem csupán bírálat, de benne közli először Szénfy saját zeneelméleten alapuló verstanát is. Hosszas népdalgyűjtő munkájának tapasztalatait is megosztotta az érdeklődő olvasókkal, számos cikkében ír a népdalról. A *Magyar népdalrólí balítéletek*, *Mi a népdal?*, *A népdalról*, *Még valami a népdalról* című írásai mind az ötvenes évek végén jelentek meg. Ezeket a tanulmányokat – bár ebben a dolgozatban nincs rá mód – érdemes lenne összevetni Arany János népdalról vallott nézeteivel, hiszen a népdalt a verstani (illetve zenészeti) gondolkodás alapjaként nevezik meg mindketten. Illetve hasznos lenne Szénfy népdalgyűjteményének darabjait és Arany népdalemlékezetét összegyűjtő könyvet egybevetni, hogy világossá vajon mit is tekintettek népdalnak.⁸

Szénfy a Magyar Sajtó 1856. május 25-i számában nyílt levelet intézett a Magyar Tudós Társaság elnökéhez, gróf Dessewffy Emilhez, melyben a magyar nemzeti zene sajátosságainak kutatásáról számol be, és bemutatja készülő művének, a „magyar zenekönyv”-nek a vázlatát is. A könyv két részre tagolódik, elméletre és gyakorlatra. A tervezett felépítése a következő lenne: az elméletet alkotnák 1. *Keleti zene s zenészet*, 2. *Magyar zene rendszere s fejlesztetési módja*, 3. *Magyar mértéktan*, 4. *Generál bass elemei*, 5. *Utastás az éneklés s danolásban történő tanításhoz, elemi két folyam* részek, a gyakorlati részben pedig a Szénfy által összegyűjtött népdalok kottái állnának rendszerezve: 1. *Ő, vagy tisztán keleti szelleműek*,⁹ 2. *Vegeyes rendszerűek*, 3. *Új rendszerűek*.¹⁰ Még az 1859-es év végére elkészült a hiánypótló mű, ám neves támogatói ellenére sem került kiadásra. Ábrányi Kornél, Szénfy személyes jó barátja így ír a „korszakalkotásra hivatott” munkáról: „A régi ős hangmódok, a keresztény énekek évszázados fejlődésével szemben, melynek annyi nyoma van a magyar népdalok újabb feltünésében is, kivált a reformált egyházi énekek és korálokban; a középkori magyar lantos zene sajátosságai, a magyar szabadságharcok alatt keletkezett dalok s énekek hangnemi eltérései; a 17–18-ik századbeli ujitások egészen a 19-ik században történt leszűrődéseig, a magyar nyelvi s versmértéki ritmusoknak; a magyar koronaországokban divatozó magyar népdalfajok összehasonlítása a szomszéd befolyásoló nemzetiségek népdalaival, a keleti zenék rokonsága a magyar zenével s végre az Arany János által rendszerbe szedett magyar ritmika alapszabályai: melyek szerint e nagy magyar költő összes verskölteményeit írta: mindez

⁶ Ábrányi is kutatta Szénfy halála után a művet, érdeklődött felőle Szénfy testvérénél is, de már akkor senki sem tudott hollétéről.

⁷ Ezek a korai írások a Pesti Divatlap oldalain találhatóak, és az 1845–1846-os évekre tehetőek (*A természeti szépről; A művészetről; A zene művészetéről*).

⁸ Papp Monika is arra hívja fel a figyelmet, hogy nem elegendő Szénfy népdalokról szóló elméleti írásainak tanulmányozása, szükség volna a gyűjtött népdalokra is Szénfy népdalfogalmának értelmezéséhez. Lásd PAPP, I. m., 298.

⁹ Mai elnevezése: régi stílusú népdalok vagy pentaton dallamok lehetne, téves volna azonban teljes egészében ezzel azonosítani Szénfy besorolását. (Bartók Béla 1924-ben *A magyar népdal* című munkájában három csoportba sorolta népdalainkat: régi stílusú, új stílusú és vegyes stílusú dallamok csoportja.)

¹⁰ A teljes levél a Magyar Sajtó 1856. május 25-i számában olvasható.

oly kimerítő tárgyalását találta meg e monumentális munkában, melynek elzüllése ki-
mondhatatlan vesztesége a 19-ik század magyar zenéjének.¹¹ Mielőtt azonban nyoma
vesztett volna a kéziratnak Ábrányi is olvashatta azt, és még a 1860-as években több
részletet is közzétett a Zenészeti Lapokban. Az utókor számára kizárólag a korabeli
folyóiratok hasábjain megjelent részletek segítenek összerakni Szémfy Gusztáv kidolgo-
zott zenészeti-verselméleti rendszerét. Bár a magyar zene rendszerét kívánta felállítani,
elmélete szerint a szöveg, verselés és zene kapcsolata igen erős, így írásai e hármas egé-
szére kiterjednek. Dolgozatom további részében a *Zenekönyvből* olvasható részleteket,
illetve a mellette megjelent fontos zenészeti-verstani írásokat kívánom bemutatni azzal
a céllal, hogy kortársának Arany Jánosnak a zenei alapú verselméletével összevessem.

Greguss Ágost „magyar verstan”-a zenészeti szempontból

1855-ből a Magyar Sajtó lapjain folytatásokban olvasható Greguss Ágost verstanának
bírálatát. Ez a tanulmány előhangja Szémfy elméleteinek, mintha a kritika csupán lehe-
tőséget teremtett volna számára, hogy legfőbb nézeteire rámutasson. Így például már
a kritika szerkezete is hasonló verstani művének felépítéséhez: a hangzóktól halad a köl-
temény vagy mű egészéig. Greguss verstanának csupán egyes fejezeteit emeli ki, így
az első részből (*A vers elemeiről*) a mértéktant (és elhagyja a rímtant), illetve a második
részt (*A vers alakjairól*) – bár ez utóbbit már nem részletesen – tárgyalja. Követve Gre-
guss művének szerkezetét, a tagokkal kezdi bírálatát. Greguss művét jelentősnek tartja,
ám a téves gondolatokat feltétlenül javítani kell. Nem a szerző hibájának tudja be,
hanem népünk a magyar zene iránti érdektelenségének, hogy nem ismeri a magyar
mérték természetét. Szémfy az indogermán nyelvosztályba tartozó német nyelvet hívja
segítségül az ural-altaji vagy szirtya osztályba sorolt magyar nyelv mértékének össze-
hasonlító elemzéséhez. A magyarban a rövid és hosszú hangzók eltérő időtartamának
fejtegetéshez kiindulópontja a jellegzetesen 2/4 „ütenyű” magyar népdalok. Megkü-
lönböltet hosszú és rövid hangzókat, melyek nyelvünk nemzeti jellegéből adódóan más
időtartamúak, mint a németben (pl. ném. Saar – magy. szár). A magyarban ékezettel
jelölt hosszú magánhangzók (1/3) rövidebbek a német hosszú hangzóinál (1/2).

A *tagokról* című fejezet kapcsán a következő megállapításokra jut Szémfy. Nem
tartja szerencsésnek a Greguss által javasolt nehéz és könnyű elnevezéseit a hosszú és
rövid szótagoknak,¹² és különösen zavarónak véli a „kétes” és „közös” jelöléseket.¹³ Fel-
hívja a figyelmet, hogy a magyar nem szorul rá a hosszú hangzók mesterkélt bővítésére,
a „positiok” (hangtorlat, összetétel, hangnövet, helyhezteretés) kerülésére int. Szémfy
vitába száll Greguss azon állításával, miszerint a rövid hangzók az elsődlegeseek. Épp

¹¹ ÁBRÁNYI, I. m., 287.

¹² Vö. GREGUSS Ágost, *Magyar verstan*, Emich Gusztáv, Pest, 1854, 19.; SZÉMFY Gusztáv, *Greguss Ágost „magyar verstan”-a zenészeti szempontból*, Magyar Sajtó 1855/37.

¹³ „Kétesnek volna mondható oly szótag, melyről nem lehet meghatározni, rövid-e vagy hosszú; mint-
hogy azonban ily szótagok éppen kétségöknél fogva mind hosszúk, mind rövidek gyanánt használato-
sak, azaz közösek: tehát kétesnek csak a szó utolsó, egy mássalhangzóval végződő rövid tagját neve-
zhetjük, mint mely az utána következő szó által (ha ez mássalhangzóval kezdődne) még hosszúvá
lehet.” GREGUSS, I. m., 19. 64§

ellenkezőleg gondolja, és ezt nem csupán a legrégebbi magyar népdalok hangjainak tartama igazolja, de nyelvészeink is ezt az álláspontot támogatják.

A *lábakról* című fejezethez kapcsolódva Szénfy visszatér a rövid és hosszú szótagokról mondottakra, hogy megemlítsse, a magyar hangzók ezen időbeli különbséget sajátos hangjegyekkel is jelölni kell. Éppen ennek hiányában nem felelnek meg a Greguss által leírt verslábak sem a magyar mértéknek. Szénfy ezt a finomságot azért tarja fontosnak, mert ebben rejlik a nemzeti jellege a művészeteknek. Míg Greguss két jelölést használ: a hosszú (–), illetve a rövid (V) tagokat különbözteti meg, addig Szénfy hármat (–, V, v), emellett hangjegyekkel árnyalja időtartamukat. Az ezek segítségével leírt fő lábak (így a lebegő: vV–, a lengedező: VvvV és a toborzéki: vVVv) tehát másképp alakulnak a két szerző táblázatában. Szénfy hét láb-mértéket említ (csonkaláb, lépő, lejtő, lebegő, körösdi, lengedező, toborzéki), melyeket mind a magyar népdalokból vont el, ezeknek pedig új neveket javasol, mivel úgy véli, hogy azok a magas hangzójú szavakból lettek alkotva és így nem fejezik ki a mértékek értelmét zenei szempontból. (Pl. lengedező helyett *három a táncz*: –vv–, lebegő helyett *andalgó*: vV–, toborzéki helyett *csatázási*: v– –v, lejtő helyett *bájos*: –V.) Így – ki nem mondva – Fogarasival száll szembe, akinek elmélete nem sokkal később Arany számára is kiindulópontul szolgált.

A *sorokról* című fejezethez már csak röviden szól hozzá Szénfy, megemlítve készülő könyvét, melyben képletekkel együtt részletesebben szól a metrumról. Greguss *Magyar verstanának* 58–59. oldalán a „főbb” magyar népdalok példáin keresztül mutatja be a nevezetesebb verssorokat. (Fontos megjegyezni, hogy Greguss lábjegyzetben felhívja a figyelmet arra, hogy „a szöveg mértéke nem mindenütt egyez pontosan a dallam mértékével.”¹⁴ Arany János is megjegyzi ezt a különbséget és ő is a dallamot tartja elsődlegesnek a mérték megállapításához.)¹⁵ Ámde Szénfy Greguss áttekintését több ponton is hibásnak véli. Egyrészt azt mondja, hogy a szövegnek éppúgy magyar mértéket kell adnia, mint a dallamnak, tehát egybe kell esniük. Másrészt az idézett népdalok nem főbb, inkább csak ismertebb dalok, azok is inkább Pesten, mint vidéken, pedig a népdalok szülőhelye sosem a főváros volt.

Utoljára Szénfy *A vers alakjairól* című részről ír, mely terjedelméhez képest igen rövid kritikát kap. Egy hibát emel ki csupán, az „ismétlet (refrain)” kérdését. Greguss refrén alatt az ismétlés kétféle módját is említi,¹⁶ ám Szénfy szerint ily értelemben egyik sem jellemző a magyar dalokra, s így a versekre sem. A továbbiakban Szénfy pontokba szedve összegzi a Greguss verstana alapján elmondott jegyzeit a magyar nemzeti zenének.

¹⁴ Uo., 58.

¹⁵ Lásd ARANY JÁNOS, *A magyar nemzeti vers-idomról idomról* = Uő., *Tanulmányok és kritikák*, s. a. r. S. VARGA PÁL, Kossuth Egyetemi, Debrecen, 1998, 333.

¹⁶ „Vagy 1, felkiáltás, rivallat, mely minden szak valamelyik sorához – rendszeren az utolsóhoz – csatlakozik, akár pusztán a dallam, a zenei esés befejezése, kikerekítése végett, akár mint a költeményben uralkodó fő képzet ismétlése (pusztán dallami ismétletek a magyar népdalban, a fő képzet ismétléses feltüntetései különösen a svéd, skót elbeszélő versekben fordulnak elő); vagy 2, a szaknak végsora, mely ugy mértékre, mint rimre nézve a szakba be van osztva s minden következő szak vég sorában vagy épen ugy, vagy csekély változtatással ismét előfordul.” GREGUSS, *I. m.*, 72–73.

A kritika azt sejteti, hogy Szénfy annyira örült, hogy lehetősége nyílt verstani rendszerének bemutatására, hogy míg írása eleje túl bőbeszédűre sikeredett (anélkül, hogy megindokolta volna, hogyan kapcsolódik fejtegetése Greguss nézeteihez), addig a befejezés összecsapott, már csak felsorolás szintjén említi Greguss hibás elgondolásait. Szénfy több helyen matematikai képleteket és ábrákat használ érvelése bizonyításához, hiszen a matematika szabályait alkalmazva nem bírálható a zenei fül okozta érzéki csalódás miatt. A kritika jelentősége, hogy egy képet tár elénk Szénfy zenei alapú verstani elgondolásairól egy évvel azelőtt, hogy Arany János versidom-dolgozata napvilágot látott.

Eszmetöredékek a magyar zenei mértékről és a versidomról

A Magyar Színházi Lapban megjelent íráson már egyértelműen Arany hatását érezzük. Arany verстана meghatározó volt Szénfy számára, zenei rendszerének alapjául szolgált. Ezen írásának ihletője Arany *A magyar nemzeti vers-idomról* című dolgozata volt. Szénfy – ahogy Arany is – költészetünkéből indul ki, Petőfi és korának verselését állítja szembe Kazinczyéval, majd azokra az elméletírókra hivatkozik, akik ezt a különbséget megsejtették. Arany János írását olyan olvasónak szánta, aki ismeri népies dallamainkat és „talán forgatta is Erdélyi, Fogarassy, Greguss idevágó értekezéseit.”¹⁷ Szénfy mindhármukról említést tesz, de Arany tanulmányát emeli ki közülük, mely elméletre és gyakorlati költészetünkre egyaránt nagy hatást fog gyakorolni. A közös elődök kísérleteit nagyra becsüli, ám azok mégsem vezethettek eredményre „miután szerzőik sokkal nagyobb kegyelettel viseltek a classicus irodalom mértéktana iránt, mint sem hogy attól eltérni, vagy éppen valami újat, amabban nem foglaltat, megkísérteni mertek volna.”¹⁸ A dolgozat Arany elméletéből kiindulva zenei füllel közelít a versidom kérdéséhez, azonban a költő hibás nézeteire, hiányosságaira is rámutat: „Midőn Arany János – nagy olvasottságánál fogva – a *versidomot* számtalan példákban tünteti föl, úgy látszik, hogy annak csupán változatos sokaságát akarta bemutatni, nem lévén ügyelettel arra, hogy mindez összefér-e aztán a zenei gyakorlattal?”¹⁹ Itt Szénfy Arany művéből az ütemek felosztásának sokaságára és még inkább a mérték (vagyis az egyes verslábak) sokféleségének fölösleges részletezésére utalhat. (Szerinte ez azért fölösleges, mert a magyar nemzeti népdalokban csak (a fentebb már említett) hét láb található, így költészetünknek is ezeket kell alkalmaznia. Aranytól azért olvashatunk hétnél több lábról, mert ő az ütemek kombinációit is külön számba veszi.) Szénfy figyelemre méltó megállapítást tesz a zenei és a költészeti ritmusról: „A *zene* (zeneileg vett dal) *rhythmus* nélkül minden jelentőségét elveszti, e nélkül – ugyszólván – nincs értelme, mennyiben üres, mitsem jelentő, zöngzavarrá aljasul, szóval megszűnt zene lenni; azért a *rhythmus* a *zene lelkének* méltán vétetik és mondatik is; a *költészet* „*sinequo*”-ja noha ugyanaz, de hiánya még sem eredményez érthetlenséget, mondanám semmit-

¹⁷ ARANY, *A magyar nemzeti vers-idomról*, 311.

¹⁸ SZÉNYF Gusztáv, *Eszmetöredékek a magyar zenei mértékről és a versidomról*, Magyar Színházi Lap 1860, 9.

¹⁹ *Uo.*

nemjelentőséget, melly t.i. legalább *kötetlen* beszéd megszűnne lenni.”²⁰ Tanulmányában erre a különbségre helyezi a hangsúlyt. Ez a megfogalmazás pontatlan, mert a költészetben igenis érthetlenséget eredményez a ritmus hiánya, ezáltal megszűnik költészet lenni, a szöveg folyóbeszéddé alakul. Arany így ír: „a rhythmus az, mi a versidom lényegét teszi, mi a kötött beszédet a folyótól már elemeiben elválasztja s a kettőt éles ellentétbe helyezi egymással; minek veleszületett érzése nélkül lehet valaki igen jó prosaicus, de verselő nem.”²¹ Szénfy régi korok népdalait hozza példának, melyek mai is éppúgy szólnak a nép szájából, ezek pedig a versidom ellenőrzésére állandóan fülünkben csengenek. Greguss és Fogarasi azt a hibát követték el, hogy válogatás nélkül vonták el a képleteket dalainkból. Szénfy arra figyelmeztet, hogy számos dalunk van, mely rokon népek – főként szerb és oláh – zenei jegyeivel keveredett. A tisztán magyar dalokat pedig csak akkor tudjuk kiválogatni, ha alaposan ismerjük az idegen népek zenéjének sajátosságait is. Ám mindezek után sem elegendő hallásunkra támaszkodni a nemzeti jegyek megállapításához, hiszen az félrevezető lehet. Szénfy képletek elvonását javasolja, hogy ezek alapján eljussunk saját nemzeti zenénk alapelveihez.

Ez a tanulmány kiváló kiegészítést nyújt verselméleti nézeteinek megértéséhez. A dolgozat első részében – a fentebb összefoglalt kitérő után – Kisfaludy Károly *Zuárd* című költeményét elemzi, kiemelve azokat a szempontokat, amelyek miatt ellenkezik zenei mértékünkkel, majd a második felében azt próbálja bemutatni, hogyan kéne költőinknek írni, hogy az zenénknek is megfeleljen. Ez utóbbit gyakorlatban Jurányi Hugó költeménye alapján mutatja be, aki Szénfy kérésére, megadott mértékre írta versét: lengedező, lengedező, lebegő (–vv– / –vv– / vv–). Kisfaludy verséből a két hatragú sort²² emeli ki, melyek nem feleltethetők meg a magyar zenéből elvont képletek (–vv– / – –, vagy – – / vv– / –) egyikének sem. Szénfy szerint a második sor ehelyett két lebegő (anapestus) ütemből áll, melyet az ötödik sorra is alkalmazhatunk, habár arra inkább a lengedi (dactylus) ütemek illenek. A magyar zenei mérték-tan alapelveit, melyet háromszáz megválogatott magyar dalból vont le, a következőképpen foglalja össze: „a magyar versfajok főneme a *lengedező*. Kitűnt azonban az is, hogy a lengedező lábat egyedül a lépő (spondeus) helyettesítheti, vagy csak felette gyéren a lejtő (trochaeus). – Kitűnt továbbá, hogy lebegő (anapaestus) láb, csak mint *segédláb* használtatik *önállóan*, szóval ez igen alá van rendelve a lengedező förlábmérték uralmának, melly ebbeli minőségét azzal tünteti föl, miszerint nem csak mindegyik dal első ütemében, de plane mindegyik szak vagy sor első ütemében is elő kell jönnie, vagy pedig a mondott két helyettes egyikének. És ezek után *alapelvül* el kellett ösmerni azt, hogy semmiféle zöngelem (t. i. magyar), vagy annak bármely szaka, sora nem kezdődhetik oly láb mértékkel, mellynek első tagja rövid.”²³ Az említett két sor tehát ellenkezik a magyar zene alapelveivel, hiszen a lebegő láb kezdésnél nem jellemző a magyarra (de szlávra igen), a lengedi láb pedig idegen a magyartól. Szénfy

²⁰ Uo.

²¹ ARANY, *A magyar nemzeti vers-idomról*, 312.

²² 2. sor: „Tajtéckzó paripán”, 5. sor: „Egy karcu szép leány”.

²³ SZÉNFY, *Észmetöredékek...*, 17.

mindkettő felbukkanására hoz magyar példát is, ám megjegyzi, hogy bár lehetőségük van az előfordulásra, de a magyar mértéktan alapelveivel nem egyeznek.

Írása második felében Szénfy arra kéri költőinket, hogy kizárólag mérték szerint, még hozzá magyar mérték szerint írjanak. Igaz, szavaláskor (vagy zenei előadáskor) nem lehet ilyen szigorúan venni a mértéket, ám a költőnek mindig abban kell írniuk. (Szénfy elsősorban zenész szemmel nézi a költeményeket, azt figyeli, hogyan lehetne magyarul zengő dalokká megzenésíteni azokat.) Noha az idegen mértékek utánzására is alkalmas nyelvünk (és fülünk ezeket megszokta már), költőink ilyen alkotásokban jeleskednek is, de nincs egyetlen költő sem, aki tisztán magyar mértékű verset írt volna. Arany János 1856-os versidom-dolgozatát korszakalkotó jelentőségűnek tartja, ám az azóta eltelt évek azt bizonyítják, hogy költőink nem méltatták kellő figyelemre azt. Szénfy a következő alapelveket rögzíti, melyekre „lyrai, vagyis zenei földolgozásra írt költeményeknél ügyelnünk kell: a, a *tagszámra* az egyes sorokban; b, az egyes sorok *fözlésére* (ütemekrei fölosztásra); c, az egyes *ízek minőségére* mérték tekintetében; d, az egyes ízek tagjainak *hosszas s rövid* voltára rend, sor tekintetében, s végre e, a versek versezet *arányos képzésére* a sorok mennyiségét illetőleg.”²⁴ Ezek közül költőink – régebben ösztönösen, ma már talán tudatosan – az első két pontot be is tartják, de a többire nem figyelnek, állapítja meg Szénfy. Jurányi Hugó *Hazatért dala* című költeménye áll itt például a fentebbi elméletre. Szénfy gondosan elemzi a felsorolt szempontok alapján, de hozzáfűzi, hogy szó sincs remek műalkotásról, ez csupán a kezdet, útmutató költőinknek, hogy kihasználják a nyelvünkben rejlő egyedülálló lehetőségeket.

Nemzetiség a zenében

A Zenészeti lapokban 1863-ban megjelent írása – *Nemzetiség a zenében* – felett nincs jelezve, hogy az is része lenne *A magyar zene rendszere* című művének, de Ábrányi tartalmi összegzéséből és a közölt írások alapján arra következtethetünk, hogy a nemzeti jellem meghatározó volt Szénfy számára a zene és a költészet elgondolásához. Ebben a tanulmányában a zene és a költészet jellemét párhuzamosan tárgyalja, hiába próbál a zenéről írni, mindig szükségét érzi, hogy összekapcsolja azt a nyelv természetével. A zene létalapjának nem kizárólag a melódiát (Szénfy szavaival *zöngelem*) tekinti, de éppúgy a *zenei mértéket* (ritmus) és a *zöngkötést* (harmónia) is. Szénfy a zenéről gondolkodik elsősorban, de állításai mind a nyelv természetében is benne rejlenek. A zenében a zöngelem a beszédben lévő alanynak feleltethető meg, míg a zöngkötés az állítmánynak. Ám lényeges különbség, hogy a zenében ezek egybeolvadnak, a beszédben viszont egymás után következnek. A zene természetére azonban éppúgy igaz, amit a nyelvről is elmondhatunk, hogy a nemzetiséget a sajátyszerűség szüli. Ez a sajátyszerűség – melyet Szénfy a nép dalaiból von el – szabja meg a nemzetiség határait. „Valamint pedig a népalkotta nyelvet miveltebb honfiak vették át, fejlesztés, mivelés végett a néptől, [...] ugy a magyar zenét is, mely a maga ép eredetiségében az ugynevezett nép- s nemzeti dalokban található fel egyedül, fejleszteni s mivelni szükséges,

²⁴ Uo., 139.

hogy a magasabb igényeknek megfelelhessen.”²⁵ Ebben a mondatban visszhangozni halljuk a kor legelterjedtebb eszméjét, mely Kölcsey Ferenc szavaival így hangzik: „a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni.”²⁶ Az említett gondolat vezérli Arany Jánost is, amikor *A magyar népdal az irodalomban* című írásában azt vizsgálja, hogyan tették íróink nemzeti műdallá a korábban nép ajkán zengő dalokat. Illetve *A magyar nemzeti vers-idomról* című dolgozatában éppen a népdalokból ki-hallható nemzeti ritmus továbbfejtésén, művelésén munkálkodik. Majd írása végén Szénfy óva inti a költőket, zenészeket az idegen nyelv, illetve zene utánzásától és kortársait figyelmezteti: „A míg a kosmopolitikus elem a nemzetitől nem lesz úgy külön választva, a mint szükséges, addig mindig meg lesz a babyloni nyelvzavar a zenében.”²⁷

A Magyar zenekönyv részletei

1. A magyar zene rendszere és fejleszthetési módja

1863-ban jelent meg a *Zenészet*i lapok hasábjain az első „Mutatvány Szénfy Gusztáv *Elméleti s gyakorlati magyar zenekönyv* című művéből”. Az írás, a tervezett könyv második részének (*A magyar zene rendszere s fejleszthetési módja*) első két fejezete (1.: *A zöngélemről*, 2.: *Az ős-zöngmódokról*). „Ős-zöngmódoknak azokat nevezzük, melyek a zeneirodalomban »görög«, vagy »régii egyházi« zöngmódoknak mondatnak s mikre gyakorlati példakul kizárólag csak egyházi szent énekek szoktak felmutattatni.”²⁸ A dolgozat rámutat arra, hogy a zöngsorok (hangsorok, skálák) nem az egyházi és nem is a görög kultúrából maradtak ránk, hanem a természetes ős-zöngmódokra (modális hangnemek) vezethetőek vissza, ezért találhatjuk meg még ma is, főként a kelet-európai népek dalaiban. A tanulmány további ismertetésétől eltekintek, mert nem kapcsolódik szorosan a verselmélet kérdéseéhez.

*2. Zenészet*i s költészeti magyar mértéktan

A folytatásokban közölt részletek az *Elméleti s gyakorlati magyar zenekönyv* III. részét adják, *Zenészet*i s költészeti magyar mértéktan címmel. Közeli tíz évvel a Greguss-bírálat után jelent meg nyomtatásban *Zenekönyvének* kulcsfejezete, melyben Greguss versstanának kritikája során említett elméletét részletesebben, rendszerbe szedve is kifejti. A bevezetésben Szénfy rögtön közli legfontosabb tételét, „miszerint a sajátos magyar mértéket a zenében kell keresni, s hogy a benne rejlő mérték a költészetivel legrokonabb leend”,²⁹ ennek igazolását szolgálja értekezése. Az első fejezet öt paragrafusa megmutatja, hogyan építi fel Szénfy verstani rendszerét: a kis elemektől jut el a teljes költeményig. Először *a zöngék és hangzók minőségéről* ír. Ebben a paragrafusban tárgyalja azt az alapvető különbséget az indogermán és az uraltaji nyelvcsaládok

²⁵ SZÉNYF, Gusztáv, *Nemzetiség a zenében*, *Zenészet*i Lapok 1863, 397.

²⁶ KÖLCSEY Ferenc, *Nemzeti hagyományok = KÖLCSEY Ferenc Összes művei: I. kötet, s. a. r. SZAUDER József – SZAUDER Józsefné, Szépirodalmi, Budapest, 1960, 517.*

²⁷ SZÉNYF, *Nemzetiség a zenében*, 398.

²⁸ SZÉNYF Gusztáv, *A magyar zene rendszere és fejleszthetési módja*, *Zenészet*i Lapok 1863, 406.

²⁹ SZÉNYF Gusztáv, *Zenészet*i és költészeti magyar mértéktan, *Zenészet*i Lapok 1866, 226.

hangzókészletének, melynek köszönhetően a magyar nyelvben természetesen megvannak a hosszú és rövid hangzók, zöngék. Így a magyar nyelv természete ellen cselekszik, aki hangtorlasz vagy hangsúlyok segítségével akar hosszú hangzókhoz jutni. Az így kapott hosszúságú hangzókra szüksége van a német nyelvnek, de ezek időtartama jóval hosszabb a magyar nyelv ékezetes hangzóinál. A hangidom alapja a hosszú és rövid elemek szabályok szerinti váltakozása, mozgása, mely a magyar költészetben és zenében is megvalósul.

A *magyar mérték miségeről* című részben Szénfy továbbfejtje a hangzókról s zöngékről szőtt gondolatmenetét, és megállapítja, hogy a magyar zene és költészet mértékben is rokon. („A hangzat [...] nemzete szépészeti ízlése szerint s által meghatározott arányos hangsorozatu, mely illetén módon meghatározott sorozat, a költészetben »mértéknek« neveztetik.”)³⁰ A német és magyar hangzók összehasonlításából és az eszményi tökélyegység reprodukálásának törekvéséből határozza meg, hogy a magyarban a hosszú hangzó 1/3 időtartamú (a rövid ennek fele, 1/6), a magyar zenemérték tehát „harmadoló rendszerű”. A magyar mértéket párhuzamosan a némettel összehasonlítva tárgyalja, hogy jobban kitűnjék harmadoló jellege a német felező rendszerével szemben. A magyar zöngjegyek helyes jelölésére a rombusz alakú hangjegyek használatát javasolja, melyek segítségével mindhárom kritériumnak (a sajátos magyar 2/4-es mérték, a rövid és hosszú zöngék váltakozása, a rövid és hosszú zöngék közti 2:1-hez arány megállapítása) eleget tudunk tenni a magyar mértékrendszer elemzésekor.

Így jut el rendszerében a harmadik paragrafushoz, melyben a *magyar sajátosság zenelábakat*³¹ tárgyalja. Hét mértéket tart magyar sajátosságnak, amely állítását éppen a zöngjegyek időtartamának sajátos voltából eredezteti. Ezeket táblázatba foglalja, ahol minden egyes lábnek meghatározza az időtartamát, jelölését, nevét. Ezeket a lábakat említi már Greguss bírálataiban is. A harmadoló és a felező rendszer közti kapcsolatot két közös láb, a lépő és a körösdi biztosítja, ám időtartamukat tekintve mégis inkább a harmadoló rendszerhez állnak közelebb, így sajátos magyar lábaknak tekinthetjük őket. Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy az időtartam változhat a hangzók szerint is (a magas hangzó gyorsabb, mint a mély),³² de ezeket az árnyalatbeli különbségeket a költőknek és nyelvészeknek kell kutatniuk. A költészet külidomának hibái mind abból fakadnak, hogy a magyar nyelv sajátosságainak kutatása helyett idegen népek verseinek utánzásába kezdünk. Fontos eltérés van azonban a hosszú hangzók tekintetében, illetve egyedülálló módon a magyar nyelvben természetesen több hosszú hangzó van, mint rövid, ennek köszönhetően nyelvünk nem szorul rá az utánzott népek hangtorlaszainak alkalmazására.

A negyedik rész az alapelveket tárgyalja, az ötödik pedig a mérték alapján meghatározott versnemekről szól. Az *Alapelvek – a magyar mértékten meghatározásánál*

³⁰ Uo., 234.

³¹ „A magyar zene szakaszaiban is előfordulnak gyakran hosszú s rövid zöngék váltakozása tekintetében ugyanazon egy sorozattal bizonyos részek. Ha már most ezen előforduló részeket elvonjuk: lábakat, még pedig különböző lábakat nyerünk, s azokat minőségükhöz képest jellemzőleg szintén elnevezhetjük. [...] Vannak tehát úgy vers, mint zenelábak, még pedig sajátosságos magyarok.” Uo., 241.

³² Szénfy ezt a lengedezőn szemlélteti: Té-li i-dény, Hár-mas ha-tár. Lásd Uo., 243.

címmel ellátott paragrafus kiindulópontja, hogy a zenei és költészeti szépet az arányos szerkezet adja, az arány pedig „azok mértékében rejlik”. A magyarnál az arány a *páros részek összeadásából* keletkezik. Ezt a párosságot látjuk a tagokban (hosszú–rövid), a lábokban (többsége 4, páros tagokból áll, a magyarban uralkodó láb, a *lengedező* is négytagú), a szakokban (többsnyire páros lábakból, sorokból áll) és a verszetben (páros szakokból, sorokból épül fel) is. „A költészeti sorozat teszi a *mértéket*, ugyde ez, egy költeményben sem észlelhető oly tisztán s félremagyarázatlanul, hogy ennek nyomán bizonyos rendszert lehetne felállítani; s így az alapelvek közzé tartozik, hogy a mérték a zöngelemtől vonandó el, a hol határozottan fel kell tűnnie, miután a zene lelke a mérték (rhythmus).”³³ Ez a mondat Szénfy verstanának egyik kulcsmondata, és ebben ragadható majd meg Arany és Szénfy elméletének különbsége is. Szénfy tehát a mértéket teszi meg verstanának alapelveül, a ritmust olykor ennek szinonimájaként használja. Mivel a hangzókat érintő szabályokat és sajátosságokat már korábban kifejtette, itt a lábak és a szakok alapelveire tér ki részletesebben. A lábak sorrendjét az *Eszmetöredékek a magyar zenei mértékről és a versidomról* című írásából már idézett alapelvei alapján állítja fel. A sorok és szakok alapelveként megjegyzi, hogy a négy szakos verszetet a szabályos, ám ebből rövidítéssel, illetve bővítéssel változatosabb szakok, sorok képezhetők.

A versnemek fajairól már a következő részben ír (*A magyar versnemekről – a zenei mértékek képletinek nyomán*). A dalainkban is uralkodó zeneláb (*lengedező*) alapján az eredeti versnem képlete a nagy lengedezőből (–vv– / –vv–) és a kis lengedezőből (–vv– / vv–) épül fel. A többi versnem ezekből rövidítés, illetve bővítés által keletkezik, ezekből sorol fel néhányat a továbbiakban a szerző.

Arany és Szénfy

Végül kiemelném Szénfy és Arany nézeteinek eltéréseit, melynek tükrében árnyaltabb képet kaphatunk Arany verselméletéről. Érdekes, hogy még az olyan szerzők is, mint Szénfy, akik Arany János verstani elgondolásait szándékozták alátámasztani, mennyire eltérő elméletet alkottak. A számos kapcsolódási pont közül Szénfy számára a legjelentősebb Arany-mondat ez lehetett: „ha a példakép idézendő dalszöveg nem adna tiszta mértéket, az mitsem tesz, miután a mérték nem is abból, hanem a dalamból vonatott el.”³⁴ Még ha Szénfy kizárólag ezt az idézetet nevezte volna meg kiindulópontjául, akkor sem állíthatnánk, hogy Arany nézeteit támasztotta alá. Bár a mértéket adó verslábakat Szénfy a zenéből (népdalainkból) vonja el, a költőnek mégsem lehet azt minden tekintetben követnie, legalábbis erre következtethetünk a következő idézetből: „Az igaz, hogy a zenelábak e merev volta nem tűnik föl annyira előadás-kor (Vortrag), a midőn néha a hosszú zöngé értékéből valamit elhagyunk, s a rövidet kelletinél tán hosszabacskán kitartjuk; igen, de ez csak a – mondanám – zenei szavalásnál (musik. Declamation) fordulhat el, hanem írni mérték szerint kell.”³⁵ Ez is

³³ Uo., 11.

³⁴ ARANY, *A magyar nemzeti vers-idomról*, 333.

³⁵ SZÉNFY, *Eszmetöredékek...*, 138.

azt igazolja, hogy míg a mérték egy ütem jellemzője és ebből épül fel a költemény, addig Aranynál a ritmus az egész költeményt áthatja és csak az egész felől értelmezhető. Ezért megengedőbb Arany, és ezért hivatkozhat a dallamra akkor is, ha csak a szöveget olvasva hibás mértékre bukkannánk.

1. Ritmus vagy metrum

Arany és Szénfy verстана épp lényegében tér el egymástól. Hiába próbálja Szénfy Arany verstanát zenei oldalról még tökéletesebben (esetleg hiányosságokat is pótolva) alátámasztani, mert alapvetően másképp gondolták el a ritmust. Arany világosan megszerkesztett tanulmányának már az elején leszögezi kiinduló tételét: „A folyóbeszédet a *rhythmus* váltja fel, mely benső és külső egyszersmind: szabályozza, kiméri, párhuzamos tagokra osztja fel úgy a gondolatot, mint a beszéd külső alakját s e kettőt egymással legszorosb összhangzatba teszi, csaknem azonosítja. [... A] *rhythmus* az, mi a vers-idom lényegét teszi”,³⁶ és ezt bizonyítani próbálja rendszere részleteivel és példáival. Figyelmeztet, hogy a ritmus nem a mérték összessége! Szénfy ezzel szemben a mértéket teszi meg uralkodóvá, és a ritmust, mint a mérték szinonimáját használja. „Ugy gondolom, hogy a magyar mérték minőségének megfejtésére eddig pályázat sem nyitott: pedig mérték a lelke egy a költészetnek, mint a zenészetnek. Ezen két szellemi kincsét pedig ha elveszti valamely nemzet, moraliter, de előbb-utóbb physice is, sírba száll.”³⁷

2. Matematika vagy hallás

Szénfy szerint a zöngrendszer megállapításánál a „*mathematicus hantan*” és nem a pusztán hallás a bíró.³⁸ Ez elemi eltérés a két szerző között, mert Arany azt vallja, hogy a ritmusnak bennünk kell lüktetni, és hallanunk kell népdalainkban, kiszámolni nem lehet.³⁹ Szénfy azonban ezen megállapítása szerint jár el verstanában: a mértéket veszi alapul a költészetben (szemben Arany ritmusalapú elméletével), és bár egy fentebb már idézett helyen megjegyzi, hogy hangzóink eltérő hosszúságúak lehetnek,⁴⁰ mégis alapvetően matematikai alapon szerkeszti meg „zöngrendszerét”. Pontosan kiszámolja, hogy milyen értékűnek (idejűnek) kell lenni a verslábak egyes alkotórészeinek.⁴¹

³⁶ ARANY, *A magyar nemzeti vers-idomról*, 312.

³⁷ SZÉNFY, Greguss Ágost „*magyar verstan*”-a..., 18.

³⁸ SZÉNFY, *Eszmetöredékek...*, 10.

³⁹ Néhány kiragadott megjegyzés erre vonatkozólag Arany Jánostól: „de hallgassa valaki magyar füllel, közvetlen a nép ajkáról példabeszédeinket: nem tagadhat meg azoktól némi hangzatosságot, mely prózától elüt, míg népdalaink *rhythmusával* megegyez” (ARANY, *A magyar nemzeti vers-idomról*, 314.); „ez kívánja a magyar fül” (*uo.*, 319.); 15–17. századi költőink nagy részét így marasztalja el: „különösen a dal, úgy szólva ismeretlen e korszak költői előtt.” (ARANY János, *A magyar népdal az irodalomban = Uő., Tanulmányok és kritikák*, 94.)

⁴⁰ SZÉNFY, *Eszmetöredékek...*, 138.

⁴¹ Szénfy táblázatba szedi a verslábakat, matematikai pontossággal jelölve azok hosszúságát. Lásd SZÉNFY, *Zenészet és költészet magyar mértékten*, 242. Egy egység mindig 2/4, ennek magyarázatát *A magyar mérték miségéről* című fejezetben adja meg. Példák a táblázatból: lejti (– V): 1/3, 1/6; lebegő: (v V –): 1/12, 1/6, 3/12.

3. Zöngelemekből összeálló rendszer vagy tagolt idomteljesség

Szénfy elméletének bemutatását a hangzóknál kezdte, és a legkisebb elemektől haladt a műegész felé. Kidolgozta a tagok minőségét, a lábakat a hangzók ismeretében elemezte, a szakok és sorok, illetve a költemény is csak ezek ismeretében fejthető meg. Rendszerében központi elem a mérték, amely a mű szerkezetében arányt teremt. Ezzel szemben Arany írása a vers egésze felől indul, megpróbálja meghatározni a ritmus jellegét költemények, dalok, majd sorok felosztásával, és csak ezután tér ki a kisebb egységek: mérték és a rím tárgyalására. A tanulmányok felépítésének jelentősége van a versrendszer megértésében. Arany ugyanis tagolt idomteljességről ír, a költeményt úgy gondolhatta el, hogy egyszerre születik meg tartalom és forma, melyek egymással teljes összhangban vannak, „szükség, hogy e külső feltagoltságnak megfeleljen a *benső*, mi már a gondolatban megy véghez.”⁴² (Szénfy a pontos mérték alapján megalkotott külső idomot tartotta elsődlegesnek, és jó, ha ehhez még igazodik a *benső* gondolat.) Dávidházi Péter így fogalmaz a tagolt idomteljesség kapcsán: „a ritmus, melyet Arany a költői indulat ritmusából származtatott, a belső és külső ritmus egyidejű és egyalakú kifejlesztőjének tekintett, s a költői nyelv lényegi megkülönböztetőjének tartott, a költemény fogantatásakor is nagy szerepet kap. [... A] költő egyszeri és osztatlan inspirációjából egyszerre születnek meg.”⁴³

* * *

Ugyanazon munkálkodtak tehát, bár más tudományterületről kiindulva, így nem meglepő, hogy a végeredmény sem találkozott. Szénfy zenészként és zenetudósként a vers hangzó oldalával foglalkozott, míg Arany számára a költemény gondolati egység is volt, a belső (mint gondolat), illetve a külső (mint a hangzó költemény) egyszerre tagoltak a ritmus által. Ez a két különböző szemlélet azonban más-más módszertani megközelítéshez vezetett. Így Szénfyé deduktív, általános zenei alapelveket fogalmaz meg, és a költészetre alkalmazza azokat, míg Arany induktív módon közelít a problémához, vagyis a versekből, népdalokból vonja el szabályait.

⁴² ARANY, *A magyar nemzeti vers-idomról*, 315–316.

⁴³ DÁVIDHÁZI Péter, *Hunyt mesterünk: Arany János kritikusi öröksége*, Argumentum, Budapest, 1994, 218–219.